

MIEJSCA PAMIĘCI
Sosnowiec
Zamek Sielecki

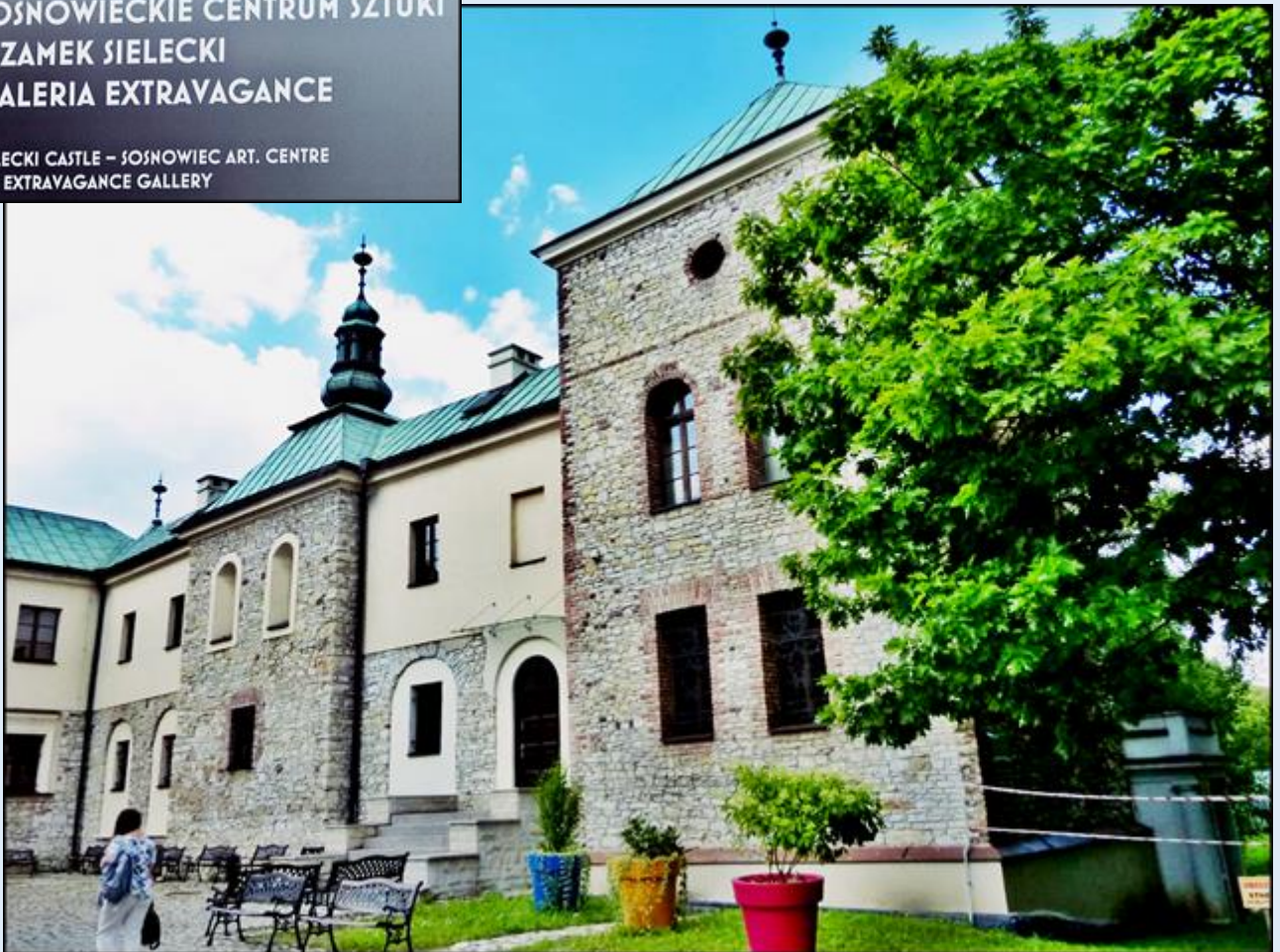

SOSNOWIECKIE
CENTRUM SZTUKI
ZAMEK-SIELECKI

EXTRAVAGANCE

SOSNOWIECKIE CENTRUM SZTUKI
– ZAMEK SIELECKI
GALERIA EXTRAVAGANCE

SIELECKI CASTLE – SOSNOWIEC ART. CENTRE
THE EXTRAVAGANCE GALLERY

Jestem Żydem

80. rocznica likwidacji
sosnowieckiego getta

Otwarcie wystawy
19.05.2023 godz. 17.00

Wystawa trwa
20.05 – 20.08.2023

Kurator Monika Kempura

4.06.2023 r. godz. 16.00
Oprowadzanie kuratorskie

20.06.2023 r. godz. 17.00
Wykład pt. Pamięć i miłość sąsiadów jako źródło wiedzy
o żydowskim życiu w Sosnowcu w czasie okupacji hitlerowskiej.
Monika Kempura

20.08.2023 r. godz. 16.00
Oprowadzanie kuratorskie

SŁUŻBA PORZĄDKOWA

CENTRALA

ŻYDOWSKICH RAD STARSZYCH NA WSCHODNIM GÓRNYM ŚLĄSKU

MOJŻESZ MERIN (1906-1945) - urodził się i mieszkał w Sosnowcu. Po wybuchu II wojny światowej został przewodniczącym komitetu żydowskiego. W grudniu 1939 r. stał się odpowiedzialnym przed Hansen Dreierem za realizację wszystkich wytycznych dotyczących Żydów. Otrzymał specjalne pełnomocnictwo do realizacji zadań oraz posiadał własny samochód z szoferem. Miał możliwość poruszania się poza granicę rejencji katowickiej. Stał na czele centrali Żydowskich Rad Starszych Wschodniego Górnego Śląska.

6 WRZEŚNIA 1939 ROKU

powołano Komitet przy Gminie Żydowskiej (Komitee der Jüdischen Kulturangelegenheiten), który odpowiadał za organizację życia żydowskiego w Sosnowcu. Na czele jego stanął Mojżesz Merin, który po powstaniu Centrali, na początku 1940 roku objął funkcję kierownika - der Leitera. Komitet kierowniczy w katowickiej żydowskiej przezjęł Wiesławek Budny, a w 1942 roku zastąpił go Josef Mojżesz, Chaim Merin. Centrala Żydowskich Rad Starszych na Wschodnim Górnym Śląsku powstała w styczniu 1940 roku. Do jej zadań należało dokładne i terminowe wypełnianie zleceń i rozkazów niemieckich, przeprowadzanie spisek ludności żydowskiej, zapewnienie żydów w wyznaczonych miejscach, wprowadzenie zakazu opuszczania mieszkań w godzinach wieczornych i nocnych oraz transport żydów. Mojżesz Merin był osobistą odpowiedzialny przed kierownikiem referatu do spraw żydowskich katowickiego zastępcą Hansem Dreierem za realizację wszystkich zadań dotyczących żydów w rejencji katowickiej. Otrzymał specjalne uprawnienie: możliwość swobodnego poruszania się po mieście i poza nim, oraz własnego szoferka i samochodu do dyspozycji. Kwota 20 tys. zł, którą trzymał i mieszkanie. Cała społeczność żydowska miała być mu posłuszną pod groźbą sankcji karnych.

SIEDZIBA CENTRALI ZNAJDOWAŁA SIĘ W SIOŚNOWNO PRZY ULICY TARGOWEJ 12.

CENTRALNY WYDZIAŁ PRAWNY. Powołany 1 stycznia 1940 roku

po kilku miesiącach zlikwidowany z nakazu władz.

CENTRALNY WYDZIAŁ EMIGRACYJNY. Powołany na przełomie lutego/kwiecia 1940 roku, zajmował się sprawami związanymi z emigracją żydów.

CENTRALNY WYDZIAŁ OPIEKI SPOŁECZNEJ. Powołany 1 lutego 1940 roku. Na jego czele stał Laja Sztrachlic. Zajmował się pomocą socjalną dla ludności żydowskiej na Górnym Śląsku. Koordynował prace kuchni ludowej, utrzymywał sierotki, prywatne domy opieki nad sierotami, świetlice dla dzieci, punkty dostawiania dzieci, noclegownie itp.

CENTRALNY WYDZIAŁ ZDROWIA. Kierownikiem początkowo był Hersh Liberman, a następnie Samuel Mittelman. Jego działalność skupiała się na zapewnieniu opieki medycznej i odpowiednich warunków sanitarnych.

CENTRALNY WYDZIAŁ SZKOLNY. Powstał 6 kwietnia 1940 roku, przekształcony w końcu 1940 roku w Wydział Kultury i Szkolnictwa. Zlikwidowany w połowie 1941 roku. Jego kompetencje przejął Centralny Wydział Przemysłowo-Handlowy. W pierwszych miesiącach 1942 roku przekształcony w Referat Wydziału Zatrudnienia.

CENTRALNY WYDZIAŁ BUDOWNICTWA I PRZEMYSŁU. Powołany 7 lipca 1940 roku pod kierownictwem Jakuba Ehrlicha.

CENTRALNY WYDZIAŁ ZAPITRZYMANIA. Powołany 15 marca 1940 roku.

W pierwszej połowie 1941 roku wcielony do Centralnego Urzędu Gospodarczego. W Sosnowcu powstał Urząd Apropozycyjny, który przejął na siebie obowiązki zapotrzebowania żydowskich mieszkańców w żywność.

CENTRALNY WYDZIAŁ ADMINISTRACYJNY. Powołany 1 sierpnia 1940 roku.

WYDZIAŁ ARCHIWALNO-STATYSTYCZNY. Powołany 1 sierpnia 1940 roku.

WYDZIAŁ PRACY PRZEMYSŁOWEJ. Powstał pod koniec 1940 roku na czele z Mojżesem Grzeskiem

WYDZIAŁ WYBUDOWCZY powołany w 1941 roku Kierownikiem był Józef Kobuch.

WYDZIAŁ MIEZKOWY

4 WRZEŚNIA 1939

4 września 1939 roku, kiedy już Hitler już odzyskał i zajął teren katowicki, który zapoczątkował wywołanie nowej sytuacji. Rzeszy odpowiadała: "Historiażyma, etnograficznymi i gospodarczymi warunkami". W związku z tym zdobyte ziemie polskie zostały podzielone na trzy Generalne Gubernia, oraz ziemie przybrzeżne, które zostały rozdzielone na trzy Generalne Gubernia. W tym czasie w katowickiej żydowskiej rozpoczęła się praca Komisji Śląskiej. Otrzymała ona od Rzeszy wytyczne katowickiej żydowskiej. W dniu 19 listopada 1939 roku, kiedy to w katowickiej żydowskiej rozpoczęła się praca Komisji Śląskiej, w katowickiej żydowskiej rozpoczęła się praca Komisji Śląskiej. W dniu 19 listopada 1939 roku, kiedy to w katowickiej żydowskiej rozpoczęła się praca Komisji Śląskiej, w katowickiej żydowskiej rozpoczęła się praca Komisji Śląskiej.

CWI DUŃSKI

Cwi Duński urodził się 31 maja 1922 r. w Sosnowcu. Był synem Broni i Fajgi Duńskich, miał trzy siostry: Danię, Zosię i Solę. W 1933 r. wstąpił do organizacji "Młodzież Wzrostu" pod kierownictwem ojca i brał udział w jej aktywnościach. W 1942 r. został wysłany do getta w Łodzi, gdzie pracował w fabryce. W 1943 r. został przeniesiony do getta w Warszawie. W czasie powstania walczył w ŻOB. Po upadku powstania został przesiedlony do obozów w Katowicach i w Auschwitzu. W 1945 r. został uwolniony i powrócił do Sosnowca. W 1946 r. został wydalony z Polski i wyemigrował do Palestyny. W 1948 r. wyemigrował do Izraela. W 1950 r. został wydalony z Izraela i wyemigrował do Kanady. W 1955 r. został obywatel Kanady. W 1965 r. został obywatel USA. W 1975 r. został obywatel Izraela. W 1985 r. został obywatel USA. W 1995 r. został obywatel Izraela. W 2005 r. został obywatel USA. W 2015 r. został obywatel Izraela. W 2025 r. został obywatel USA.

Włocławek, 1938 r. Cwi Duński z rodziną

Warszawa, 1943 r. Cwi Duński z rodziną

RUCH OPOROU

Warszawa, 1943 r. Cwi Duński z rodziną

Włocławek, 1938 r. Cwi Duński z rodziną

Warszawa, 1943 r. Cwi Duński z rodziną

Fredka

FREDKA OKSENHENDLER

Fredka Oksenhendler (Wetia) urodziła się 26 sierpnia 1922 r. w Sosnowcu. Była naučycielką i pielęgniarką w szpitalu żydowskim, członkini Haganah. W czasie wojny działała w Żydowskim Żubku Opору. Po śmierci męża, Józka Kofucha, za którego wyszła w kwietniu 1943 r., pomogła tym, którzy przetrwali likwidację getta w pierwszych dniach sierpnia 1943 r. Była łączniczką, podlegała do innych miast. Nawiązała kontakty z polskim podziemkiem oraz z przemyślnikami. Zajmowała się między innymi organizacją fałszywych dokumentów i przygotowaniem do przekroczenia granicy. W tym celu wyjechała do Koclego, gdzie wykładała się jako znalkomita organizatorka niesienia pomocy. Dzięki niej dziesiątki Żydów zostało uratowanych. W czasie tej działalności została aresztowana i osadzona w więzieniu w Katowicach. Przed transportem do Auschwitz ocaliła ją przekłony człowiek z gestapo. Dotarła do Budapesztu, gdzie otrzymała niezbędne dokumenty i 6 marca 1944 r. wyemigrowała do Palestyny. Po zakończeniu wojny została wysłana z romienia Agencji Żydowskiej jako przewodniczka po obozach dla przemieszczonych w Koczech. Była izraelską pedagog, świadkiem na procesie Eichmanna, inicjatorką pierwszej delegacji izraelskiej młodzieży do Polski w 1965 r. Założyła Instytut Wosha i Zaitta 16 stycznia 1994 r.

Fredka

HEROES OF SOSNOWIEC

„Warunki mieszkaniowe były okropne. W jednym pokoju mieszkało 10-12 osób, czasami obozowali pod gołym niebem, aż dostali jakiś kąt. Duża część zostawiła meble, gdyż nie było ich gdzie umieścić, wielu zostawiło meble pod gołym niebem już po przewiezieniu. Przesiedlenie ukończyło się 10 marca 1943 r. Po tym terminie miasto opustoszało. Tylko ci, którzy pracowali w szopach, mogli przychodzić do miasta do pracy. Gmina urzędowała na Środuli. Po mieście nie wolno było chodzić i rodziny ze Środuli i Starego Sosnowca nie mogły się komunikować bez przepustki. Przepustki wydawała gmina. Ludzie ze Starego Sosnowca starali się przedostać na Środulę i za tę protekcję żądała wiele pieniędzy. Jednak po miesiącu, w kwietniu 1943 r., gestapo zarządziło, aby wszystkich ze Starego Sosnowca włączyć do Środuli i wszystkich ścieśniono na Środuli”.

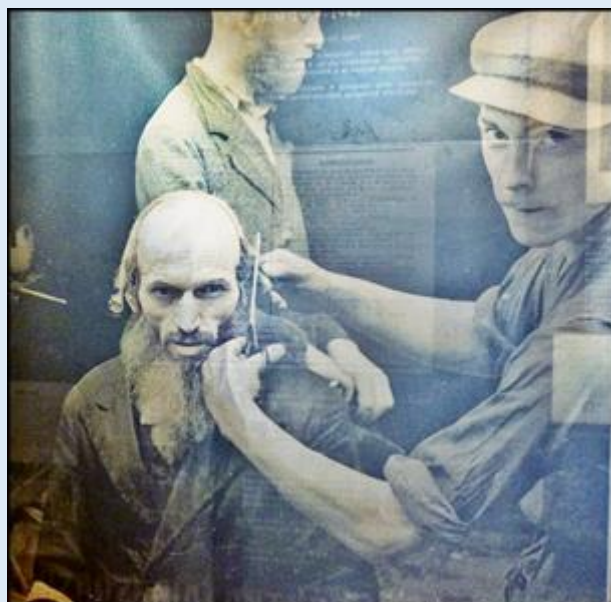
W 1942 roku Gmina Żydowska wydała zakaz przynależności do jakiejkolwiek organizacji młodzieżowej. Hanoar-Hacjoni przestała oficjalnie działać, a faktycznie została zmniejszona i przeszła do konspiracji. Tak Danuta Fürstenberg wspomina ten czas:

„Nasza działalność była ściśle tajna i wiem, że na Środuli 1943 roku mieliśmy 5 rewolwerów, które były przechowywane u Samka Majtlisa i u braci Rozencwajgów. W jaki sposób zostały zdobyte nie wiem. 1943 r. kopaliśmy bunkier na Środuli przy ul. Sandzeile czy KalkZeile, dokładnie nie przypominam sobie. Bunkier ten mieścił się w niewykończonej budowlu i miał służyć jako miejsce schronienia wszystkich członków naszej organizacji, która wtedy liczyła kilkadziesiąt osób /około 50-60 osób/ Mieliśmy z tego punktu stawić opór”.

Arch. ŻIH, relacja nr 301/2707, relacja Danuty Fürstenberg.

№	Imię	Nazwisko	Adres	Wiek	Wzrost	Waga	Barwa włosów	Barwa oczu	Barwa skóry	Barwa nosa	Barwa ust	Barwa zębów	Barwa skóry	Barwa włosów	Barwa oczu	Barwa skóry	Barwa nosa	Barwa ust	Barwa zębów	
17.	Josif	Wajnsztein	Środula, 40
18.	Isak	Wajnsztein	Środula, 21
19.	Moshe	Wajnsztein	Środula, 10
20.	Isak	Wajnsztein	Środula, 25
21.	Isak	Wajnsztein	Środula, 20
22.	Isak	Wajnsztein	Środula, 20
23.	Isak	Wajnsztein	Środula, 20
24.	Isak	Wajnsztein	Środula, 20

Fragment wykazu imiennego Żydów przesiedlonych z Niwki do Modrzejowa. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Katowicach. Akta miasta Sosnowca, sygn. 6408

Reforma monetarna z 1766 r.

W 1766 r. Stanisław August wydał nową ordynację menniczą. Podstawą stopy menniczej dla monet miedzianych był funt koloński wagi 467,624 grama. Z takiego funta wybijano 120 groszy. Monety bity z miedzi pochodzącej z wycofanych boratynków oraz monet sasko-polskich, jak również z kruszcu wydobywanego w Górach Świętokrzyskich - co zaznaczano napisem „Z MIEDZI KRAIOWEY”. Grosza znaleziono w zamku używano do 1794 r., na rok przed datą ostatniego rozbioru Polski.

JÓZEF (AZRIEL) KOZUCH

Józef (Azriel) Kozuch urodził się 10 maja 1919 r. w Izoloniu. Był synem Zdzisława i Felcji z Lewkowiczów. Absolwent Gimnazjum Państwowego im. S. Staszica w Sosnowcu. W 1936 r. zdał maturę. Był przywódcą Monarchii Młodzieży w Sosnowcu, aktywną, syjonistycznym, zaangażowanym w szkolenie młodzieży. Był członkiem odważnym, bardzo popularnym wśród młodzieży. Pochodził z szanowanej żydowskiej rodziny. Pod koniec 1941 r. powstał wydział młodzieżowy przy Centrali Żydowskiej pod Staszycami w Górnym Śląsku na czele którego stanął Kozuch. Nawet po odjeździe z Judenrotu utrzymywał poprawne kontakty z Mezinem, który był gościem na jego ślubie. Był organizatorem powstania w getcie na Środuli. Zginął w czasie jego likwidacji w pierwszych dniach sierpnia 1943 r.

GRUPA CZŁONKÓW MŁODZIEŻOWYCH PRZY STANOWISZCZYM MONARCHEJ MŁODZIEŻY W SOSNOWCU. OD LEWEJ DO PRAWY: JÓZEF KOZUCH, JANUSZ WITKOWSKI, EDYTA FICHMANOWICZ I SZYMON WITKOWSKI

EDYTA FICHMANOWICZ z domu LEWOWICZ, WIECZA JÓZEF (AZRIEL) KOZUCHA I WIELKA TROJKA

SZYMON WITKOWSKI, WIECZA JÓZEF (AZRIEL) KOZUCHA I WIELKA TROJKA

„W sobotę o godz. 2-iej w nocy z 31-go lipca na 1-go sierpnia 1943 r. zostaliśmy zaalarmowani, że getto na Środuli jest obstawione przez gestapo i policję. Zaraz zorientowaliśmy się, że jakaś akcja się rozpoczęła ze światła w Polizeischule, która świeciła się bezpośrednio przed gettem.

Tym razem nie było tam światła, tylko przed budynek Centrali zajęchały dwie taksówki i usłyszeliśmy warkot motoru i zauważyliśmy światła reflektorów. W naszym domu mieszkał milicjant, obudziliśmy go, aby dowiedział się, co słyhać”.

Arch. ŻIH, relacja nr 301/2713, relacja Abrama Krakowskiego

MAJ 1940

powstała farma - gospodarstwo rolne między Będzinem a Sosnowcem. Funkcjonowała do całkowitej likwidacji getta. Była instytucją Judenratu i podlegała wydziałowi Gospodarczemu. Bywali na niej urzędnicy Niemiecki w towarzystwie Polaków. Z punktu widzenia Niemców farma było pozytywnym doświadczeniem, produktywnością Żydów. Była też miejscem, gdzie skupiało się całe z ciele towarzyskie i zajęcia młodzieży żydowskiej. Była też bazą do działalności politycznej i ideologicznej. Wraz ze zmianą sytuacji ludności żydowskiej w Zagłębiu Dąbrowskim stała się miejscem, gdzie rozwijał się ruch oporu przeciwko polityce Merina i władz niemieckich.

Chojka Kluzar w swoich pamiętnikach tak przedstawił powstanie farmy:

„W tym to czasie (maj 1940 roku), zwróciła się gmina do przedstawiciela organizacji młodzieżowej, twierdząc, że dostali od Niemców około stu morg, które Żydzi zmuszeni są dorabiać. Postanowili oni tę ziemię oddać młodzieży syjonistycznej wszelkich kierunków, aby włożyli formę rolniczą i obrabiali tę ziemię. Przyjęliśmy to z wielkim entuzjazmem, nie stawialiśmy im żadnego warunków. (...) zaczęliśmy pracę prawie bez żadnego doświadczenia, bez inwentarza w narzędziach, bez żadnych środków i pomocy. Co dzień z piasta na pole wychodziła gromadka młodych chłopaków i dziewcząt ze szpadlami na barkach.

(...) Farma stała się centrum całego życia chłolucowego w Zagłębiu. Tu odbywała się zbiórka poszczególnych ugrupowań, grup i batalionów. Musi być jakaś siła na tej farmie, która przyciąga tu młodzież. W mieście głód, smutek, choroby, epidemii, nie widać skrawka nieba. I tyłu umundurowanych Niemców. Różnych Korporacji i cywilnych, coraz ich więcej. Młodzi więc zaraz po pracy, ledwo zdąży zrzucić z siebie ubranie robocze, już biegną na farmę, a na farmie radość, śmiech, swawola”.

zdjęcia: *Jan Nitecki*

zdjęcia w czerwonym obramowaniu zapożyczono z:
<https://www.zamkipolskie.com/sosn/sosn.html>

[POWRÓT DO STRONY GŁÓWNEJ IKONOGRAFII](#)